

УДК 32+330

<https://doi.org/10.34142/24130060.2021.22.1.03>

НЕОКОНСЕРВАТИВНА МОДЕЛЬ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ДОСВІД 1980-90-Х РР.

О. В. Воронянський

Державний біотехнологічний університет (м. Харків)

Розглянуто сутнісні характеристики та досвід реалізації неоконсервативної моделі державного регулювання економіки. Теоретичні основи неконсервативної моделі державного регулювання економічних процесів базувалися на ідеї «практичного монетарного ринку», тобто основних положень кейнсіанства, які були адаптовані до умов ринкової економіки недосконалої конкуренції (а фактично олігополії) та обмеженого зростання ринку обсягів. На відміну від кейнсіанської моделі, неоконсервативна спиралася на єдність макро- і мікроекономічних умов економічного розвитку і регулювала їх взаємодію. У цілому вона продемонструвала задовільний рівень керованості економікою в рамках циклічного підйому, однак не змогла створити дієвого механізму інституційного розв'язання його суперечностей.

Ключові слова: державне регулювання економіки, кейнсіанська модель, неоконсервативна модель.

НЕОКОНСЕРВАТИВНАЯ МОДЕЛЬ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ: ОПЫТ 1980-90-Х ГГ.

А. В. Воронянский

Рассмотрены сущностные характеристики и опыт реализации неоконсервативной модели государственного регулирования экономики. Теоретические основы неконсервативной модели государственного регулирования экономических процессов базировались на идее «практического монетарного рынка», то есть, основных положений кейнсианства, адаптированных к условиям рыночной экономики несовершенной конкуренции (а фактически - олигополии) и ограниченному росту рынка объемов.

В отличие от кейнсианской модели, неоконсервативная опиралась на единство макро- и микроэкономических условий экономического развития и регулировала их взаимодействие. В целом она продемонстрировала удовлетворительный уровень управляемости экономикой в рамках циклического подъема, однако не смогла создать действенный механизм институционального разрешения его противоречий.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, кейнсианская модель, неоконсервативная модель.

NEOCONSERVATIVE POLICY MODEL IN THE FIELD OF REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS: EXPERIENCE 1980-90

O. Voronianskyi

In the article the intrinsic characteristics and experience in implementing neo-conservative model of state regulation of the economy. The theoretical foundations of the non-conservative model of state regulation of economic processes were based on the idea of "practical monetary market", is the basic principles of Keynesianism, which were adapted to market economy conditions of imperfect competition (and in fact oligopoly) and limited market growth. The political and legal status of the neoconservative model of state regulation was developed at the turn of the 1870s and 1880s and contributed to its rapid introduction into economic life. In England, it was implemented as the theory and practice of "Thatcherism", in the history of the United States went under the name "Reaganomics", and in Japan it was called "the strategy of national economic exclusivity. The basic macroeconomic condition for the normal development of the economy in the neoconservative model is the balance of money circulation and market demand, which is based on the following concepts:

- economic cycle, which is determined by the volume of money supply and the speed of its circulation, so the basis of this policy is to curb the growth of money supply;*
- "supply theory", which saw the basis of economic growth in low taxes for big business as the locomotive of the economy and deregulation market for it;*
- the concept of "rational expectations", which is to stimulate aggregate demand not so much through government regulation (as was customary in Keynesianism), but through the stimulation of the psychology of business investors*

It is shown that in contrast to the Keynesian model was based on the unity of neo-conservas a development of the Keynesian system of state regulation of the economy, the neoconservative model at the same time reflected the complex structure of the economic mechanism, interacted with its components (including market regulation) and together with them tried to regulate phases of the economic cycle. However, although its effectiveness in terms of time and content was higher than Keynesian, its level of control over economic development, especially the cycle of the 1980s, remained about the same. As a result, the neoconservative model, despite the above advantages, quickly exhausted itself and was rejected at macro- and microeconomic terms of economic development and regulate their interaction. In general, it has demonstrated a satisfactory level of control within the economy cyclical recovery, but failed to create an effective mechanism for resolving its institutional contradictions.

Key words: *state regulation of the economy, Keynesian model, the neo-conservative model.*

Постановка проблеми. Попри повсюдно деклароване гасло дерегулювання економічної діяльності, загальноприйнятою практикою реалізації економічної політики в усіх розвинених країнах є досить розгалужене і багаторівневе державне регулювання відносин обміну, власності та доступу до джерел ресурсного забезпечення. У вітчизняній

науковій літературі ця практика зазвичай ототожнюється з кейнсіанською моделлю, що стала системним фактором розвитку, існування та занепаду «держави загального добробуту». Однак насправді в основі сучасної державної політики в сфері економічних відносин лежить не кейнсіанство з його декларуванням збалансованості інтересів бізнесу й держави, а неоконсерватизм, заснований на засадах реалізації інтересів великого бізнесу через використання механізмів державної влади.

Аналіз актуальних досліджень. Певні проблеми неоконсервативного регулювання економіки порушувалися в роботах зарубіжних авторів В. Автономова, Б. Барлехта, Е. Дж. Барта, В. Волобуєва, Дж. Гілдера, К. Козлова, Ю. Кондратьєва, А. Лівшица, Р. Лукаса, В. Лопгапова, С. Смірнова, Л. Туроу, В. Усоскіна, М. Фельдстайна, М. Фрідмана, Ф. Хаєка, Дж. Шульца. Натомість вітчизняна наукова спільнота майже не приділяє уваги аналізу даної моделі.

Метою даної статті є розгляд основних сутнісних характеристик та узагальнення досвіду реалізації неоконсервативної моделі державної політики в сфері економічного регулювання, яка на початку 1980-х рр. прийшла на зміну кейнсіанству.

Виклад основного матеріалу. Перехід до неоконсервативної моделі економічної політики був викликаний провалом кейнсіанського регулювання макроекономічних процесів. Цей провал, у свою чергу, обумовили кризові зміни, що відбувалися не лише в господарському механізмі та системі ринку, а й у всьому економічному базисі суспільства. За задумом творців цієї моделі і за очікуваними результатами вона мала стати антиподом кейнсіанської моделі.

Теоретичні основи неоконсервативної моделі державного регулювання економічних процесів базувалися на ідеї «практичного монетаризму», тобто основних положеннях кейнсіанства, які були адаптовані до умов ринкової економіки недосконалої конкуренції (а фактично олігополії) та обмеженого зростання обсягу ринку. Як і класики економіки, представники даного

напрямку розглядають ринкову економіку як саморегульовану систему, здатну забезпечити збалансоване зростання при повному використанні ресурсів і відсутності вимушеного безробіття за рахунок гнучкості цін, заробітної платні, відсоткових ставок і інших механізмів. Щодо економічних криз, то неоконсерватори вбачають їхнє головне джерело в помилках економічної політики держави. Вони вважають, що для успішного функціонування ринкової економіки достатньо економічної свободи, приватної власності та конкуренції. З цього випливає, що державне регулювання економіки має бути зведено до посилення, по-перше, позиції ринку і внутрішньофірмового планування за рахунок обмеження прямого державного втручання в економіку і, по-друге, індивідуалістичних начал (Snoudon, 2002).

Базовою макроекономічною умовою нормального розвитку економіки в неоконсервативній моделі залишався баланс грошового обігу і ринкового попиту. Стратегічні рекомендації «практичного монетаризму» виходили з уявлення про господарський цикл детермінований обсягом грошової маси та швидкістю її обігу (Fridman, 2006). Звідси відновлення західної економіки після криз 1970-х рр. здавалося можливим за допомогою стримування зростання грошової маси (Galbraith, 1987). Другою складовою частиною неоконсервативної моделі державного регулювання була «теорія пропозиції». Один з авторів цієї теорії Б. Бартлетт виклав її сутність таким чином: «Найкращий шлях до економічного зростання пролягає через низькі податки і вільний ринок» (Bartlett, 1981). Нарешті, третім елементом платформи неоконсерватизму вважається концепція «раціональних очікувань», автори якої рекомендують стимулювати сукупний попит не стільки за допомогою державного регулювання (як це було прийнято в кейнсіанстві), скільки через стимулювання психології бізнесменів-інвесторів (The state of small business: A report the President transmitted to the Congress, 1985).

Політико-правовий статус неоконсервативної моделі державного регулювання вироблявся на межі 1870-1880-х рр. і сприяв її швидкому

впровадженню в економічне життя. В Англії вона реалізувалася як теорія і практика «тетчеризму», в історію США увійшла під назвою «рейганоміки», а в Японії іменувалася «стратегією національної економічної винятковості».

З найбільшими надіями і послідовністю вона впроваджувалася в США. Рейганоміка як доктрина і політика неоконсерватизму, публічно відкидаючи кейнсіанство, багато що запозичила з його практики. Як і раніше, висувалися ті ж самі цілі економічного розвитку, але тепер вони виглядали значно скромніше: «природна» зайнятість, помірна інфляція, «задовільне» економічне зростання, активне сальдо зовнішньої торгівлі. Законодавча база неоконсервативної моделі відрізнялася від кейнсіанської, з одного боку, скасуванням приблизно третини нормативів, положень та правових актів, які жорстко регламентували комерційну діяльність суб'єктів економіки. З іншого боку, приймався цілий ряд нових законів: про п'ятирічне планування федерального бюджету (починаючи з 1981 р); про податкову реформу 1981 – 1986 рр., яка значно знизила ставки оподаткування і замінила бюджетні (дефіцитні) методи державного регулювання податковими (стимулюючими); про федеральну підтримку дрібного бізнесу; про сприятливі форми фінансування наукових досліджень та впровадження інноваційних технологій.

Урядове регулювання як елемент неоконсервативної моделі державного регулювання національного господарства США повністю зберігалось на федеральному і місцевому рівнях, але ставало більш різностороннім: сприяло дрібному і середньому бізнесу, не заважало великому, направляло макроекономічні умови для їх процвітання, все більш активно взаємодіяло з ринком.

Економічна основа неоконсервативної моделі в порівнянні з її попередницею радикально змінювалася. Про це свідчили три групи обставин. По-перше, приватизація різко скоротила число об'єктів державної власності в сфері матеріального виробництва. У США, Франції, Японії в середині 1980-х рр. була проведена приватизація державних коштів виробництва на багато

сотень мільярдів доларів. Але при цьому продовжувала зростати частка державного присвоєння національного доходу, що досягала 35-40 % (U.S. Bureau of the Census, 1991). З цього зіставлення витікає, що приватизація державних підприємств компенсувалася зміцненням макроекономічних інструментів моделі державного регулювання (грошовий обіг, фінанси, виробнича, ринкова і соціальна інфраструктура).

По-друге, приватизація різко збільшила число виробників, посилила конкуренцію між ними, підвищила ефективність засобів виробництва, задоволення попиту. При цьому державне регулювання посилило підтримку малого бізнесу. Так, в США сприяння федеральних органів влади дозволило дрібним підприємствам створити в 1980-і рр. близько 20 млн. робочих місць (понад половини загального приросту) і підняти частку дрібного бізнесу в «венчурному капіталі» до 68% на 1984 р. Із загальної суми державних закупівель товарів і послуг, що дорівнювала 170,1 млрд. дол., близько третини – на 49 млрд. дол. – закуповувалися у дрібного підприємця (1983 р.) (Statistische Ämter des Bundes und der Länder, 1992). Постійно зміцнювалися економічні зв'язки (прямі виробничі і непрямі ринкові) малого, середнього і великого бізнесу. За даними японського економіста Х. Окумури, на середину 1980-х рр. 66,5% дрібних і середніх фірм в обробній промисловості Японії були охоплені субпідрядними відносинами з корпораціями (Okumura, 1986). В результаті приватизації державне регулювання розширило свій вплив від колишньої макроекономічної сфери, на яку розповсюджувалася кейнсіанська модель, на всю економіку.

По-третє, відбувалося певне посилення конкуренції, яка з одного боку звужувала сферу державного регулювання, однак з іншого - вимагала подальшого розвитку його методів і форм для підтримання керованості економічними процесами з метою уникнення чергової кризи. Дана обставина зумовила зростання адаптивних властивостей неоконсервативної моделі державного регулювання. І хоча організаційна структура державного регулювання в своїй основі залишалася незмінною, у взаємодії державного

апарату і приватних фірм відбулися якісні зміни.

Перш за все, якщо в рамках кейнсіанської моделі державний апарат у всіх індустріально розвинених країнах орієнтувався, як правило, на корпорації, що проявлялося навіть у тимчасовому поєднанні державного і корпоративного (приватно-монополістичного) регулювання, то неоконсервативна модель орієнтувала державні програми на всі категорії підприємців. Крім того, неоконсервативна модель перетворила характерні для кейнсіанства постійні прямі централізовано-економічні зв'язки індикативно – імперативного характеру на переважно індикативні, замінивши адміністративний примус приватних підприємств до виконання державних програм стимулюванням приватно-підприємницького інтересу (Klimenko, 2011). Органи державного регулювання все ширше практикували контрактні відносини між державними, приватними підприємствами та державою з метою реалізації загальнонаціональних програм. Так, у Франції відповідно до Дев'ятого плану (1985-1990 рр.), що містив 12 пріоритетних програм, підписувалися контракти двох типів: між центральними плановими органами та місцевою владою і між плановими органами, державними підприємствами і приватними фірмами (Quinet, 1986). Нарешті, неоконсервативна модель, на відміну від кейнсіанської, не передбачала контролю держави над цінами.

Практика реалізації неоконсервативної моделі в провідних індустріальних країнах збіглася з фазою підйому чергового світового економічного циклу 1983-1990 рр. Тому в оцінці її результативності слід відкинути той стереотип, який використовувався при аналізі дієвості кейнсіанської моделі державного регулювання (цілі програм і їх реалізація). Рациональніше, на нашу думку, оцінювати практику реалізації неоконсервативної моделі державного регулювання за декількома фундаментальними критеріями: її зв'язку зі структурою економічного розвитку, відповідність соціально-економічних програм пріоритетам суспільного прогресу а також рівень керованості циклічним перебігом

відтворення.

Зв'язки неоконсервативної моделі зі структурою економічного розвитку носили як прямий, так і зворотний характер. Зміни, що відбувалися в сфері економічного базису, здійснювалися з її регулюючою участю (прямі зв'язки), нова структура базисних відносин була сприйнята і втілена в її економічній основі (зворотні зв'язки) і через свій несталий характер, зумовлений зміною базисних форм, потребувала позаекономічного закріплення шляхом створення відповідних владних інститутів (прямі зв'язки). Апарат неоконсервативної моделі державного регулювання розробляв програми соціально-економічного розвитку відповідно до пріоритетів суспільного прогресу. Перш за все в національних програмах на 1980-ті рр. пріоритет віддавався новітнім технологіям і переходу до комп'ютеризації управління економічними процесами – від виробництва до біржової сфери. Наприклад, в Японії частка витрат на науково-дослідні роботи в ВВП у цей період досягла 2,5%, в США – 2,7%, у Франції – 2,1%, а питома вага державних асигнувань в загальній сумі витрат на НДДКР досяг відповідно 19, 40 і 55% (Dubinin, 1989).

Крім того, неоконсервативна модель державного регулювання економіки широко використовувала методи нормативно-правової підтримки та податкового стимулювання приватних фірм з огляду на економічну кон'юнктуру. Як і раніше, органи державного регулювання використовували важелі активізації сукупного попиту, відкриваючи йому прямий вихід на стимулювання суспільного виробництва. По-новому використовуючи цілий набір стимулів, неоконсервативна модель підтримувала сукупну пропозицію виробників-продавців, безпосередньо орієнтуючи підприємців на зниження витрат, зростання пропозиції, задоволення індивідуального і масового попиту. Третім критерієм результативності неоконсервативної моделі державного регулювання економіки може служити рівень керованості циклічним перебігом відтворення.

Даний критерій також характеризується суперечливими аспектами.

Перш за все, явно неоднозначним може бути його оцінка з точки зору місця в перебігу економічного циклу. Почавши своє регулювання циклу 1980-х рр. з фази кризи, неоконсервативна модель не змогла скоротити цю фазу. Навпаки, криза виявилася найтривалішою за весь післявоєнний період. У той же час не можна заперечувати позитивного впливу неоконсервативного регулювання на фазу циклічного підйому. У США цей підйом розпочався в 1983 р. і завершився в 1990 р, ставши найбільш тривалим за всі попередні 90 років XX ст.

Другим аспектом є сам зміст указаного підйому економіки. По-перше, циклічний підйом, хоча і виявився рекордним за тривалістю, але був явно нестійким: після млявого зростання економіки в 1983-1984 рр. настала стагнація промислового виробництва (1985-1987 рр.). Після біржового краху в жовтні 1987 р., який є класичним зразком стихійного регулювання пропорцій за допомогою ринку цінних паперів, циклічний підйом прискорився. Так, в США середньорічний приріст реального ВВП збільшився до 4,4% в 1988 р. в порівнянні з 1,6% в 1982-1985 рр. і 2,2% в 1985-1986 рр.. Норма безробіття знизилася з 9,7% в 1982 р. до 6,2% в 1987 р., рівень інфляції впав з 9% в 1980 р. до 4% в 1986-1987рр.. Прибутки корпорацій (до вирахування податків) зросли з 132,1 млрд. дол. в 1975 р. до 223,3 млрд. дол. в 1985 р., сума виплачених дивідендів за той же період збільшилася з 30,8 до 81,6 млрд. дол. Систематично збільшувався споживчий попит населення, що був основним стимулятором інвестицій. Головну роль тут грало зростання заробітної плати. Але і держава безпосередньо підтримувало зростання споживчого попиту населення через збільшення соціальних виплат. Їх загальна сума в США з 1970 р. по 1984 р. зросла з 170 млрд. дол. до майже 700 млрд. дол.

Таким чином, на протязі 1983-1990 рр. в США спостерігалось відносно забезпечення ринкової рівноваги, однак розвиток економіки не став стійким. Це підтверджувалося негативними процесами в економіці передових країн, особливо США. Так, річна норма безробіття була вищою, ніж зростання

зайнятості; бюджетний дефіцит став хронічним, а державний борг перевищив половину ВВП; розрив у рівні життя багатих і бідних поглиблювався; зовнішня заборгованість зростає. Врешті-решт, чергова економічна криза 1990-1992 рр. призвела до різкого падіння промислового виробництва і скорочення ВВП розвинених країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Неоконсервативна модель державного регулювання економіки тимчасово віддалила наступ кризового вирішення протиріч економічного циклу. Це можна оцінювати як задовільний рівень керованості економікою в рамках циклічного підйому. У цьому плані кваліфікація американським істеблішментом даної моделі як *stop-and-go-policies* частково є правомірною. Однак разом з тим необхідно відмітити, що неоконсервативна модель державного регулювання економіки продемонструвала незадовільний рівень керованості процесом розв'язання суперечностей циклічного зростання.

Будучи розвитком кейнсіанської системи державного регулювання економіки, неоконсервативна модель в той же час висловлювала якісно вищий рівень цього регулювання. Вона спиралася вже на єдність макро- і мікроекономічних умов і регулювала їх взаємодію; сприймала багатогранну роль середнього і малого бізнесу і сприяла їхньому зростанню; відображала складну структуру господарського механізму, взаємодіяла з його компонентами (включаючи ринкове регулювання) і разом з ними намагалася регулювати фази економічного циклу. Разом з тим, хоча її результативність в часовому і змістовному аспектах виявилася вище кейнсіанської, її рівень керованості економічним розвитком, особливо циклом 1980-х рр., залишився приблизно таким же. У результаті неоконсервативна модель, незважаючи на зазначені вище переваги, швидко вичерпала себе і була відкинута.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубинин, С.К., 1989. Неоконсервативная перестройка государственно-монополитистического регулирования экономики: итальянский вариант. В:

REFERENCES

1. Dubinin, S.K., 1989. Neokonservativnaya perestrojka gosudarstvenno-monopolitisticheskogo regulirovaniya ekonomiki: italyanskij variant. V: *Gosudarstvo*

- Государство и экономика развитых капиталистических стран в 80-х годах. Москва: «Наука».
2. Клименко, А.И., 2011. Государственное регулирование экономики как одно из условий обеспечения ее стабильности. *Известия ПГУ им. В.Г. Белинского*, [online] 24, с. 279-283. Доступно: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-ekonomiki-kak-odno-iz-usloviy-obespecheniya-ee-stabilnosti-1#ixzz4PEWOXIP4> [Дата обращения 27 Январь 2021].
 3. Окумура, Х. 1986. *Корпоративный капитализм в Японии*. Перевод с японского. Москва.
 4. Сноудон, Б., 2002. Современная макроэкономика и её эволюция с монетаристской точки зрения: интервью с профессором Милтоном Фридманом. *Эковест*, 4, с. 520-557.
 5. Фридман, М. 2006. *Капитализм и свобода*. Перевод с английского. Москва: Новое издательство.
 6. Bartlett, B. 1981. *«Reaganomics»*. Supply Side Economics in Action Westport Connecticut.
 7. Galbraith, J.K. 1987. *A History of Economics. The Past as the Present*. London.
 8. Quinet, E. 1986. *Le pan francais: Mythe on necessite*. Paris.
 9. Statistische Ämter des Bundes und der Länder, 1992. *Statistisches Jahrbuch 1992 für die Bundesrepublik Deutschland*. [online] Wiesbaden. Available at: https://www.statistischebibliothek.de/mir/receive/DEHeft_mods_00130488 [Accessed 27 January 2021].
 10. *The state of small business: A report the President transmitted to the Congress*, 1985. Washington: Government Printing Office.
 11. U.S. Bureau of the Census, 1991. *Statistical Abstract of the United States: 1991 (111th edition)*. Washington.
 - i ekonomika razvityh kapitalisticheskikh stran v 80-h godah*. Moskva: «Nauka».
 2. Klimenko, A.I., 2011. Gosudarstvennoe regulirovanie ekonomiki kak jedno iz usloviy obespecheniya ee stabilnosti. *Izvestiya PGU im. V.G. Belinskogo*, [online] 24, s. 279-283. Dostupno: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-ekonomiki-kak-odno-iz-usloviy-obespecheniya-ee-stabilnosti-1#ixzz4PEWOXIP4> [Data obrasheniya 27 Yanvar 2021].
 3. Okumura, X. 1986. *Korporativnyj kapitalizm v Yaponii*. Perevod s yaponskogo. Moskva.
 4. Snoudon, B., 2002. Sovremennaya makroekonomika i eyo evolyuciya s monetaristской точки zreniya: intervyyu s professorom Miltonom Fridmanom. *Ekovest*, 4, s. 520-557.
 5. Fridman, M. 2006. Kapitalizm i svoboda. Perevod s anglijskogo. Moskva: Novoe izdatelstvo.
 6. Bartlett, B. 1981. *«Reaganomics»*. Supply Side Economics in Action Westport Connecticut
 7. Galbraith, J.K. 1987. *A History of Economics. The Past as the Present*. London.
 8. Quinet, E. 1986. *Le pan francais: Mythe on necessite*. Paris.
 9. Statistische Ämter des Bundes und der Länder, 1992. *Statistisches Jahrbuch 1992 für die Bundesrepublik Deutschland*. [online] Wiesbaden. Available at: https://www.statistischebibliothek.de/mir/receive/DEHeft_mods_00130488 Accessed 27 January 2021]
 10. *The state of small business: A report the President transmitted to the Congress*, 1985. Washington: Government Printing Office.
 11. U.S. Bureau of the Census, 1991. *Statistical Abstract of the United States: 1991 (111th edition)*. Washington.

Інформація про автора

Воронянський Олександр Володимирович – кандидат історичних наук, професор, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціального захисту Державного біотехнологічного університету (м. Харків); e-mail: voronyansky@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4926-8887>.

Стаття надійшла до редакції: 01.03.2021 р.

Прийнята до друку: 12.03.2021 р.